

Pavel Trost

Praha

ANTI-KIZUJÍCÍ DONALITIUS

Takřka na začátku litevské literatury stojí její klasik Donelaitis — Donalitus (1714—1780), jehož básnický cyklus o ročních dobách („Radosti jara“, „Letní práce“, „Dary podzimu“, „Zimní starosti“) je dílo v celku ojedinělé v evropských literaturách této doby.¹ Nepatří k poezii povýtce popisně přírodní jako „Roční doby“ Thomsona a Saint-Lamberta, jako „Jaro“ Uze a E. Kleista. Hrdinové litevské básně jsou sedláci-nevolníci tehdejší pruské Litvy.

Zdůrazňuje se realismus Donelaitisova díla, v němž je odhalen těžký osud nevolníků; v něm se vidí protiklad soudobé poezie k chvále venkovského života. Ale literárněhistorická klasifikace litevské básně se zřejmě nedaří. Nedávno bylo o ní napsáno, že „se tu kříží projevy baroka, racionalistického klasicismu a osvícenského realismu“.² V tomto pojetí racionalistický klasicismus představuje francouzská klasika velkého století, osvícenský realismus představuje anglický měšťanský román Richardsonův, Fieldingův, Smollettův; pietismus se tu ztotožňuje s barokem.

Tato litevská báseň je složena hexametrem, a to přízvukným, jako jsou hexametry německé.³ K tomu se píše vždy znova, že antické metrum je cizorodý prvek ve výstavbě této lidově litevské skladby. Avšak proti tomu se dá obhájit názor, že antické metrum Donelaitisovy básně je právě jen jedna složka jeho antikizující poetiky.

Dlouhý verš — delší věty. U Donelaitise mají věty průměrný rozsah dvou až tří celých řádků. Věty o jednom řádku a věty nadprůměrně dlouhé jsou příznakové. Většinou se větné jednotky jeví jako souvětí souřadná, ale téměř pravidelně obsahují ještě polovětná participia:

*Jau saulėlė vėl atkopa dama budino svieta
Ir, žiemos šaltos triūsus pargriaudama, juokės.⁴
(Už sluníčko, opět vystupující, probouzelo svět
a převracejíc výkony studené zimy se usmálo.)*

¹ V znamenitém českém překladě H. Jechové: Kr. Donelaitis, Roční doby. Praha 1960.

² L. Gineitis, Klasicizmo problema lietuvių literatūroje (Vilnius 1972), str. 110.

³ Je třeba poznamenat, že v přízvukném hexametru ne všechny metrické ikty jsou podloženy slovními přízvukem. Metrické ikty nesmějí obejít slovní přízvuk, ale mohou ještě dále připadnout na slabiku nepřívzvučnou. Pravidla přízvukného hexametru Donelaitis plně zachovává. Z césur má rozhodně převahu penthémimerés.

⁴ I, 1 n.

Tímto způsobem je v celé básni zajištěna charakteristická amplifikace věty a detailizace podání.

Organizace Donelaitisova textu jeví jistou souměrnost. Verbální fráze se běžně umísťuje na konci řádků a převažují verše, které končí určitým slovesem. Jejich obměnou jsou verše, kde za určitým slovesem stojí na konci doplnění slovesa. Občas předchází verš s nominálním zakončením a následuje verš s verbálním koncem:

*Musės ir vabalai, uodai su kaimėne blusų
Mus jau vargint vėl pulkais susirinko⁵
(Mouchy a hmyz, komáři se stádem blech
už nás trápit se houfem shromáždili)*

Ale takové dvojverší, kde na konci jsou umístěny větné subjekty, je naprosto výjimečné:

*Kramus ir girias visokios ošino dainos,
O laukus visur bei pievas skambino garsai.⁶
(Rozličné písne rozezpívaly háje a lesy,
a hlasy všude rozezvučely pole a louky.)*

Konce veršů, které se do té míry shodují syntakticky a morfologicky, jsou někdy i foneticky ve shodě:

*Bet ir meškos ir vilkai šokinėdami džiaugės
Ir suplėšyt ką tyloms į pagirį traukės.⁷*

Je zcela nemožno zneuznat rétorické vybavení Donelaitisova textu. Místy se rétorické figury hromadí:

*Sveiks, svietai margs, šventes pavasario šventės!
Sveiks ir tu, žmogau, sulaukęs vasarą miela!
Sveiks kvietkelėmis pasidžiauges, sveiks prisiuostęs!
Sveiks, dieve duok, sulauk dar daug pavasario švenčių,
Ir sulaukęs jas, vis sveiks ir drąs pasilinksmink!
Tai į dieve duok kožnam, kurs mūsų Lietuvą garbin
Ir, lietuviškai kalbėdams, baudžiavą seka.
Tam dieve duok sulaukt kasmets pavasarį sveiką,
Ogi, pabaigus tą, po tam ir vasarą linksma.⁸
(Buď zdráv, pestrý světě, který jsi oslavil jarní svátky!
Buď zdráv i ty, člověče, který ses dožil milého léta!
Zdráv ses květinami zaradoval, zdráv sis k nim přivoněl!
Zdráv, dej bože, se dožij ještě mnohých jarních svátků
a doživ se jich, buď vesel vždy v pevném zdraví!
Tak to dej bože každému, kdo ctí naši Litvu
a mluvě litevsky na robotu chodí.
Tomu dej bože každoročně se dožít zdravého jara
a na jeho konci potom i veselého léta.)*

V této exklamaci, uvedené anaforou, jsou nakupeny různé opakovací figury, hlavně však polyptoton.

⁵ I, 16 n.

⁶ I, 65 n.

⁷ I, 25 n.

⁸ II, 1 n.

Objeví-li se v litevském textu mezi rétorickými figurami také hendiadyoin, je to jen další prostředek *copiosum dicendi* genus. Ale jinak se v litevském textu musí hodnotit hyperbaton: tento výrazný antikizující prostředek není totiž v rámci litevštiny legitimován. Jde tu hlavně o roztržení atributivní skupiny:

O laukų kalnai su kloniais pametė skrandas.⁹
(a polí zahodily hory a doliny kožichy.)
... kad skūpas randasi čėsas¹⁰
(... když skoupý najde se čas)

Je tomu podobně, když se do litevštiny převádí poetický plurál jako *šalčiai* 'frigora', na místě singuláru *šaltis*, tak v svébytném spojení *šalčių pramonės* 'umělé útvary mrazu'.¹¹

Nebylo by správné se domnívat, že antikizující je u Donelaitise jen vyzdobení (ornatus) textu. Lze tu poukázat na významný rys, že epická složka v této básni se tak jako v antických skladbách rozvíjí hlavně v dlouhých řečech postav. Přitom bylo někdy vytčeno jako zvláštní jev, že jazyk postav není nijak odlišen od autorského jazyka. Takové odlišení není však v antických skladbách obvyklé, a proto není důvodu to čekat u Donelaitise.

Jsou i jiné rysy Donelaitisovy poetiky, které se vysvětlují školskou poetikou na antickém základě. Mnoho se uvažovalo o epitetu u Donelaitise. Bylo napsáno, zřejmě jednostranně, že pro něho je příznačné hodnotící epiteton¹². Podstatné však je to, že tíhne k typu epitheton ornans, jímž se vytkne významový rys inherentní determinovanému substantivu.

Je zcela zřejmé, že báseň Donelaitisova nejen nesouvisí s rokokovým klasicismem, nýbrž ani s klasicismem v posloupnosti francouzské klasiky. Nic tomu nenavzděčuje, že Donelaitis tvořil podle Gottschedovy *Kritische Dichtkunst*. Neznáme literární erudici Donelaitisovu; nevíme např. zda poznal slavné Hallerovy „Alpy“, vzdáleně připomínající jeho báseň. Jen tolik je jasné, a rozumí se to samo sebou, že se ve škole důkladněji seznámil s antickou literaturou: to dosvědčuje antikizující manýra jeho tvorby.

DER ANTIKISIERENDE DONALITIUS

Es wird hier auf die antikisierenden Züge im Werk des litauischen Klassikers Donelaitis — Donalitus (1714—1780) hingewiesen. In diesem Werk zeigt sich ein stärkeres Kunstwollen, ein reicheres Ornatus, als man wahr haben wollte. Die antikisierende Manier des Donelaitis steht nicht im Zusammenhang mit zeitgenössischer klassizistischer Dichtung; ein solcher Zusammenhang ist keineswegs zu erweisen.

⁹ I, 8.

¹⁰ I, 522.

¹¹ I, 3.

¹² L. Gineitis, str. 191 n.

